

O PACIENTĂ ÎN SECOLUL LUMINILOR

STEFAN KECSKEMETI.

Versuch
 einer
 unpartheyischen
Widerlegung,

S. T.

Sr. Hohehrwürd.

Herrn Gottlieb Müllers,

Probsts und Superintendentens in Kemberg ꝛ. ꝛ.

Gründlichen Nachricht

von einer

begeisterten Weibesperson

Annem Elisab. Lohmannin,

ꝛ. ꝛ.

aus philosophisch und physicalischen Gründen
 hergeleitet,

von

Alethaeo Adeisidaemone.

Leipzig,
 in Lanfischens Buchhandlung,
 1759.

După vestitele experimente cu emisfere vidate ale primarului orașului Magdeburg , Goericke, distinșii membri ai Onorabilei Societăți Regale din Londra au constatat că frecând cu piele de căprioară niște globuri transparente de sticlă golite de aer, se produc luminiscente. Aceste fenomene luminoase născute de experiment inițial anunță, din nou în istoria omenirii, în cercurile științifice ale veacului XVII, nașterea unui proaspăt curent intelectual, pregătit de acum de filosofi ca Descartes care postulează îndoiala (dubito ergo cogito...) la baza existenței, Bacon care analizează idolii greșelilor gândirii, Bayle scepticul, care pune sub semnul întrebării valorile gândirii trecutului și care proclamă primatul rațiunii și experienței în cunoaștere. După scânteile celor ce se joacă cu amintitele globuri de sticlă, curentul de gândire bazată pe „Sapere aude” reluat de Immanuel Kant se va numi Iluminism. Obscurantismul (concretizat încă în anul 1752 până și în toleranta noastră Transilvanie prin arderea pe rug a ultimei vrăjitoare; practică interzisă doar în 1763 printr-un decret al împărătesei Maria Terezia) alimentat, de către Duerer așa de pregnant prezentații cavaleri ai apocalipsei: moartea, bolile (holera, variola, ciurma), războaiele și foametea, încă mai generează spaimile posibilelor represii și obligă unii autori luminați să folosească pseudonime ca cel de Alethaeo Adeisdaemone, eroul eseului nostru, care a cutezat în anul 1759 să contrazică pe baza unor motive filosofice și fizice, onorabilul pastor Gottlieb Mueller din localitatea Kemberg care prezintă ca subiect de exorcism femeia cu numele Anna Elisabeth Lohmann victima posedării de către diavol și presupuse alte duhuri malefice.

Fiindcă suntem în posesia unui volum care dezbate problema privită din punct de vedere medical, mai corect, psihopatologic (se spune că onorabilul umanist Goeckel - Goclenius crease cu câteva decenii înainte, acest termen pornind de cel de psihologie creat de Marcus Marulus în secolul XVI) ni se oferă posibilitatea prezentării unei probe din zorile profesiei noastre. Cartea apare în Leipzig, librăria Lankisch, anno domini 1759, legată în piele și găsită în adolescența mea într-unul din masivele lăzi asigurate cu feronerie, pe care urma să le moștenesc cândva din vechiturile (din păcate pe urmă pierdute) păstrate de secole în familia bunicii mele.

Ascunsă de decenii în desișul unuia din rafturile mele de cărți, l-am redescoperit cu bucurie pentru a l prezenta dumneavoastră eventual interesați de curiozitățile istoriei psihiatriei. Azi, către sfârșitul carierei mele profesionale, constat cu mirare că de fapt este vorba de o destul de exhaustivă patografie a unei paciente la care, în loc să se precizeze un diagnostic la vremea respectivă, s-a presupus a fi posedată de diavol (după care onorabilul dar colericul Martin Luther, deranjat în migăloasa sa activitate de traducător din ebraică veche a bibliei, a aruncat, illo tempore, călimara sa plină cu cerneala) . Deși nu se știe cu exactitate cine se ascunde în spatele amintitului pseudonim, cercetătorii menționează în Wikipedia (valoroasa enciclopedie a spațiului virtual) că ar fi vorba fie despre teologul protestant Friedrich Christian Börner din Leipzig 1683-1753, fie fiul acestuia, cu același nume, medic și filosof, tot în Leipzig 1736-1800, primul, cunoscut cu numeroase lucrări de teologie scrise în nume propriu sau cu pseudonime, cel din urmă cu o lucrare despre onanie în limba germană.

Volumul prezentat aici, purtând pecetea criticismului obiectiv și realist al epocii luminilor, subliniind inconsistența ipotezelor mistice despre posibilitatea intervenției unor forțe supranaturale în boala, prezentând avant la lettre un studiu medical putem afirma, chiar psihiatric, cu aluzii validate mult mai târziu. Reținem de la început referirea la tripartiția omenescului postulat de Nicolai Hartmann abia în secolul trecut în trupesc, sufletesc și spiritual, introdus se pare

pentru prima dată în psihiatrie de regretatul profesor Petre Brânzei în termenii de bio-psiho-social.

De asemenea sunt pertinente aluziile la bolile mintale cunoscute de la Hipocrat: histeria (ca rezultat al mișcării uterului prin trupul pacientelor) dar și mania și melancolia. Referirile la fluidele nervoase care circulă prin corpul pacientei, responsabile pentru vorbele ei, dar și pentru convulsiile care apar întotdeauna în stare de luciditate a minții, și fără excepție în prezența unui public, adesea la sugestia pastorului exorcist Mueller sugerează faptul că autorul are cunoștințe de ordin medical.

Dar să vedem despre cine și ce este vorba. Amintitul pastor Mueller se ocupă de o tânără bine educată, în vârstă de 21 de ani, originară din Anhalt, fiica unui comerciant de hamei, care ar putea fi posedată de diavolul care o supune la cumplite chinuri, contorsionând membrele ei, strâmbând-o în fel și chip, punând-o să vorbească multe lucruri ciudate, printre care și unele presupuse profeții. Această nenorocită este considerată de unii cuprinsă de furii, de alții melancolică iar de pastorul din Kemberg, la care ar fi ajuns la sugestia îngerului ei păzitor, victima unor obstructiones prin corruptione sanguinis ce ar duce la infectarea succum neruosum, manifestat atât intern cât și extern în dureri, convulsii, reprezentări sucite în minte, din care după părerea pastorului ar vorbi un spirit malefic și unul benefic deoarece a fost vrăjită de un tânăr vânător.

Pastorul deși are anumite rețineri, solicitând și ajutorul diaconilor din Wittenberg dar și chirurgului din localitate, în prezența părinților și surorilor fetei dar și a judecătorului Shleesen acceptă să o vadă pentru prima dată la 14 aprilie a anului 1759. Fata pare perfect sănătoasă dar aduce un certificat din partea preotului din Radis după care ar fi în posesia diavolului vorbind în patru limbi profeții false după ce a fost vrăjită de un tânăr vânător și amicul acestuia. Astfel de lăsata secului ea ar fi auzit o voce consolatoare din cer care cu siguranță nu a provenit din propriile ei gânduri. Evident în trupul ei se dă o luptă între binele și răul dominând fie unul fie altul. De aici explicația cum că opt zile se simte bine apoi este chinuită în corp, ba în cap, ba în ochi, în piept, în burtă

sau membre de senzația de frângere, contractură ,de asemenea, în aceste epizoade ori amuțește ori vorbește cu vocea schimbată; uneori pare să fie inundată în trup de o apă care urcă și coboară făcând să-i sară cu zgomot coastele din loc.

Chinuită în scop de tratament de mai mulți medici, frizeri și un gâde (la vremea respectivă investit cu puteri tămăduitoare), refuză să mai accepte tratamente fiind convinsă că este victima unor vrăji. Deși tratamentul unui medic din Dessau a adus oarecare ameliorare, este convinsă că descântece și rugăciuni o ajută mult mai mult. Sub efectul acestora se destinde, zâmbitoare, prezintă gesturi extatice, care însă, după scurtă vreme, se transformă în tremurături, contorsionarea gâtului, azi am zice în opistotonus (cum să nu ne ducă gândul la cu un secol mai târziile spectacole ale lui Charcot în Salpetriere cu un secol mai târziu).

Pastorul explică starea prin conflictul binelui (îngerul păzitor), cu răul (desigur diavolul), încercând să atragă în dispută și pe sora fetei ca mijlocitor. Acum aflăm că în urmă cu trei ani pacienta (aici deducem din text că autorul este nu tatăl teologul ci fiul, medicul) fiind în vizită la această soră ei, cârciumăreasă în Silezia, s-a întâlnit de mai multe ori cu tânărul vânător numit Tietze, care călare, odată în timp ce ea trecea prin grădină, a înconjurat-o de trei ori propunând să îi facă ceva (ce îmi permit să cred că, cu cca. 150 de ani mai târziu, s-ar putea lega de numele lui Freud) "călcând-o pe fustă", motiv de sperietură.

Spre deosebire de preot autorul nostru vede în acest eveniment cauza principală a suferinței pacientei care ca să scape de amenințare fuge de la sora ei acasă la părinți. Încă pe atunci din cauza sperieturii se recomandă venesecție care însă nu se va efectua. Cei din jurul ei cred în magie, deci alături de chirurghi, felceri, se recurge la personajele obscure, de exemplu deja amintitul gâde, fără rezultat. Aceste evenimente sunt interpretate de autor drept rezultatul și al unor excrocherii. Acesta ar fi primul act al suitei de evenimente.

Actul doi începe în data de 24 aprilie la care pacienta însoțită de sora ei (restul familiei ne putând rămâne cu dânsa, călătorește acasă), după amiază la orele 2 apare la pastor unde s-au adunat un număr însemnat de persoane, dornice să asiste la actul de exorcizare (histrionul are nevoie de spectatori fapt intuit de autorul nostru încă în secolul XVIII atunci când precizează că niciodată evenimentele paroxistice nu se petrec fără martori), De data asta un alt pastor va ține o predică.

În zilele care urmează reapar stări extatice în timp ce domnul Mueller ține predici în care se vorbește despre protecția sfinților îngeri și profetului Ilie. De asemenea, pastorul propune examinarea fetei de către o bătrână (bănuim o moașe) pentru a stabili în ce „stare” ar fi examinare ce e refuzată. Pastorul citează acum pe numitul tânăr vânător Tietze în fața unor anchetatori;, tânărul neagă orice fel de manipulări magice dar nu răspunde la problema unor eventuale relații mai apropiate cu pacienta (autorul nostru menționează aici utilitatea consultării textului original al pastorului Mueller). În tot acest timp pacienta se simte din ce în ce mai bine, de exemplu joia în data 3 mai se laudă că a început din nou să lucreze deși din când în când simte încă oarece mișcări în trup, ca și când un șoarece ar fugi înapoi și încolo între diafragma ei și șolduri.

Investigarea epizodului „ Tietze călare în grădină” continuă. Acesta recunoaște faptul că a înconjurat de trei ori călare pe pacienta în grădină, dar în prezența altor două fete și al unui copil, fără să o” calce pe fustă (sic...)”, urmează o confruntare soldată cu ceartă, țipete și înjurături reciproce, după care numitul Tietze și suita sa se retrag.

În aceea seară reapar furtunos fenomenele: convulsii, contorsionări, cădere pe jos. Cu scurt timp înainte de apariția pastorului, fata este palidă, abia putând merge, și se plânge de faptul că din gura lui Tietze care acum cunoaște și adresa ei, ar fi vorbit însuși diavolul. Pe deasupra de data asta el a „văzut și picioarele ei”, motiv pentru care ar dori să o chinuie din nou.

Lunea următoare se înfățișează din nou la domnul pastor, cu o mimică suferindă, suspine și contracturi abdominale însoțite de zgomote gălgâitoare în

burtă. În timpul acesta își împreună ba în față ba în spate brațele atât de vârtos încât articulațiile ei pârâie. După acesta alunecă de pe canapea în genunchi și vrea să-și izbească capul de pământ, dar e împiedecată de asistență. Convulsiile se însoțesc de țipete “tăticule , ce vrei să mai faci cu mine “. Dar toate acestea într-o perfectă stare de luciditate în care smulgându-și mânușile de pe ambele mâini, încearcă să se înalțe din loc strigând cu o voce bărbătească : de, sunt un băiat curajos, uhe, uhe. Urmează câteva gesturi patetice și cu expresie de beatitudine vorbește ca și când ar vorbi din ea îngerul ei de pază.

În ajunul rusaliilor sora fetei vine în fugă la pastor cu vestea că de data această în sora ei ar cânta 3 îngeri, anume Gabriel, Goel și un anume Elisy. Despre acesta din urmă autorul nostru afirmă că nu a auzit niciodată.

De fapt nici expertul nostru în studiul îngerilor pedantul magister Andrei Pleșu nu îl menționează în studiul său.

Echipa pastorului acum face din nou toate demersurile pentru îndepărtarea diavolului din trupul chinuit, ocazie cu care se pare că apar aburi grei prin gura fetei dar după numai un minut ele revin la loc. Autorul nostru menționează că diavolul ar fi al dracului de încăpățânat; deci totul e în zadar.

Ne permitem să întrerupem aici descrierea șirului evenimentelor prezentate de pastorul Mueller și să trecem la comentariile autorului nostru care, bazându-se pe declarația unor martori care au asistat la procedurile pastorului afirmă că Anna Elisabeta Lohmann cu un temperament sanguinic, este o fată vioaie și că înafara paroxismelor are o judecată sănătoasă. Este o ființă citită, ascultătoare, dotată cu o imaginație bogată și o memorie impecabilă, trăsături pozitive pentru orice persoana din societatea ei.

În ciuda faptului că neagă cu înverșunare, cunoștințele din preajma ei susțin cu tărie faptul că în timpul petrecut la sora ei, ea ar fi avut o strânsă relație cu tânărul vânător Tietze, mai mult, faptul că încă de pe atunci prezenta nu numai paroxisme histerice ci adevărate crize de „furori uterino” lucruri confirmate evident de evenimentele prezentate și în textul pastorului Mueller.

Autorul presupune că la originea bolii pacientei s-ar afla realmente amenințarea exprimată de tânărul vânător, cum că i-ar face „ceva” fetei care auzise desigur înainte de vrăji, magie vânătoarească, dorințe imperioase împlinibile pe căi obscure, crezuri atât de răspândite în mediul ei de viață.

De aici înclinăm să credem că autorul cărții în ciuda ipotezelor din Wikipedia nu este tatăl, teologul ci mai degrabă fiul, medicul Christian Friedrich Börner, care vorbește clar despre spaima fetei la un eveniment traumatizant (la care Freud ar adăuga desigur și elementul ambivalență) ca factor declanșator al unei prime suferințe complicate de a doua generată de complexa țesătură de povești difuzate și din amvoane despre vrăji, magie, posibilitatea ca un om, un vânător sau simplul fapt al vânării , eventual un câine sau diavoli pun stăpânire pe imaginația unei paciente. (Și aci autorul trece evident la o analiză psihopatologică a cazului).

Boala la rândul său accentuează imaginația provocând pasiuni și sentimente de teamă, de ură, de repulsie și dorință de răzbunare, înainte necunoscute de pacientă, trezind la rândul lor remușcări (constatăm cu mirare faptul că în plin secol XVIII se vorbește de ceva asimilabil cu un conflict intrapsihic. Este foarte posibil spune autorul, ca în anumite locuri din creierul omului în asemenea condițiuni să apară anumite imagini care de fapt nu există în realitatea dinafara noastră putând provoca „melancoliri” sau „furii” la fel ca în timpul somnului când creierul creiază figuri și evenimente (autorul trimite aci la Dicționarul lui Bayle, sub titlul Hobbes, lit M.ed.franceză p.1574 de care bineînțelele nu dispunem).

Autorul nicio clipă nu se îndoiește de faptul că pacientei îngerii, diavolul i s-ar părea prezențe reale chiar dacă nici dânsa nu e sigură afirmând uneori că „i se par” a fi. Dar așa cum se întâmplă și în vis, în aceste producții ale închipuirii nu există nimic ce nu ar putea fi cunoscut într-un fal sau altul pacientei înaintea îmbolnavirii (vedem aci o intuire a faptului că, în termeni moderni, pacienta nu este psihotică).

De aci autorul ajunge la concluzia că nu există nici un amestec al diavolului în boala pacientei descrise ci, și aci textul pare contemporan cu noi: imaginația sufletului alterat de boală, care consideră aparițiile figuri reale, este victima inconștientă a sinelui care ar vrea să nege faptul că spaimetele, temerile, furiile, urile, dorințele de răzbunare sau alte asemenea pasiuni ar putea afecta părți ale trupului (azi am zice: ar provoca tulburări somatoforme).

Aci atrag atenția asupra considerațiilor autorului care susține importanța temperamentului sangvinic al pacientei, responsabile pentru facilitatea cu care apar aceste fenomene corporale sub influența conflictului psihic și al imensului bagaj anxios al superstițiilor, prejudecăților și credințelor în vrăji, magie, puterea malefică a figurilor în care crede aproape oricine în acele timpuri, credință susținută și de pe amvoane, putând influența nu numai persoane hipochondriace, histerice, melancolice dar și pe cei cuprinși de exemplu de febră.

El susține că nu numai spaimetele și alte stări emoționale accentuate pot produce asemenea stări, iar dacă medicamentele nu ajută, ideea că „se petrec lucruri necurate” este la îndemână, iar care medic cinstit ar putea susține că medicamentele ajută întotdeauna? De aci crezul că dacă suferința durea la mijloc se află ceva supranatural.

După ce se merge de la un medic la altul (conform bunului obicei al oamenilor simpli) se cere sfatul șarlatanilor, se recurge la remedii magice ineficiente, la vrăji (din păcate în două secole și jumătate nu s-a schimbat mult în această privință).

În ce privește imaginația alterată a pacientei trebuie spus, zice autorul nostru, că în creierul nostru trebuie să existe locuri care dacă sunt afectate într-un fel sau altul, pot produce imagini ce reprezintă lucruri ce nu există în fapt. Este mai mult decât împrăbiabil ca diavolul să-și vâre coada în asemenea lucruri. Trecând la discutarea evenimentelor care chinuie realmente pacienta, percepute desigur și de cei din preajma ei, autorul pune semnele pe seama unei stări alterate a imaginației care ar răspunde pentru „inconștienta” apreciere ca reale

a unor lucruri imaginare (cu peste un secol înainte ca Eduard von Hartmann în 1868 să discute, mai târziu de Freud în structura minții inclusul, inconștient).

Autorul încearcă apoi să explice răspunsul pielii, inimii, vaselor de sânge, musculaturii la emoții puternice ca frica, spaima, sperieturile etc. prin acțiunea fluxurilor nervoase asupra acestora. Amintește efectele urii, dorinței de răzbunare, a furiei asupra trupului. Asemenea afecte pot produce și convulsii, mișcări dezordonate ale capului sau membrelor. Faptul că onorabilul preot prin punerea mâinii asupra bolnavei a reușit să potolească asemenea manifestări nu își găsește explicația în efecte magice ci prin simplul fapt că a reușit să reducă tensiunea emoțională a pacientei care crede în efectul benefic al gestului. Aceiași tensiune emoțională poate explica ciudatele fenomene observate pe trunchiul pacientei, accesele de tuse, decluție, scuipat, dar și durerile paroxistice de măsele și altele descrise, fără să se recurgă la ipoteza vrăjilor, blestemelor. Încă o dată autorul insistă asupra faptului că după fiecare paroxism pacienta este vioaie și sănătoasă.

De aci deducția că această suferință își găsește explicația în pasiunile sufletului (azi am spune de origine psihogenă).

Este impresionant modul cum autorul nostru pune problema tratamentului acestui caz.

Prima sarcină constă în înlăturarea imaginilor false din suflet pentru care se cere un efort deosebit în readucerea imaginației la starea ei naturală. Se subliniază faptul că în nicio farmacie nu s-ar găsi vre-un medicament capabil să realizeze acest lucru.

Este deci necesară găsirea altor mijloace.

Primul lucru de făcut este scoaterea pacientei din ambianța spectatorilor suferinței sale, mutarea într-un alt habitat, poate chiar într-o altă localitate unde nu e cunoscută, (iată ideea manipulării ambientale în urmă cu două secole și jumătate) cu asigurarea unei ambianțe lipsite de efectele nocive ale credințelor în vrăji, blesteme, influențe magice, exorcisme etc..., apoi este obligatorie

convingerea pacientei că răul și binele asupra cărora s-a insistat atâta în cursul predicilor și tentativelor de exorcizare nu trebuie considerate de importanță majoră. Trebuie insistat asupra minimalizării efectelor factorilor declanșatori ai paroxismelor, în final trebuiesc îndepărtate sentimentele de culpă care au jucat categoric un rol în menținerea tabloului (nu pot să trec aci peste faptul că propunerea autorului este o formă incipientă de psihoterapie conștient aplicată, cea neconștientă funcționează eficient dela începuturile multimilenare ale antropogenezei).

Abia după îndeplinirea acestor deziderate merită trecut eventual la tratamentul medical al simptomelor reziduale cu mijloacele la dispoziție ale epocii: venenesecții, emetice, purgative, regimuri alimentare în cazul că ar mai fi nevoie.

Autorul în final respinge categoric declararea unor bolnavi drept posedați, făcând apel la gândirea sănătoasă a celor care se ocupă de asemenea pacienți, încheiend cele 88 de pagini cu o parabolă destul de dură care nu merită prezentată aici.

Ceea ce dorim să subliniem în încheiere este faptul că acolo unde mintea omenească se apleacă cu pricepere asupra faptelor, poate vedea, chiar dacă nu poate formula în termeni actualelor noastre certitudini, realitatea.

Cred că epoca în care a apărut studiul prezentat foarte succint, numită cea a luminilor, numai pentru noi este o premieră. Ea a mai fost prezentă și în antichitatea orientului apropiat și îndepărtat, în elada, apoi în lumea elenistă, cu siguranță în universul islamic între Asia centrală și peninsula iberică, salvând pentru noi parte din înțelepciunea celor dinainte, înghițită de nemilosul timp.

Să nu uităm. SAPERE AUDE a fost pronunțat prima dată de Horațiu cu peste două milenii în urmă.